

УДК 330.322.01(477)

У. П. Нечитайло,
 молодший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-
 економічних і гуманітарних досліджень НАН України,
 викладач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу, ДВНЗ "Ужгородського
 національного університету"

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

У статті досліджено та проаналізовано існуючі у сучасній економічній літературі підходи до тлумачення потенціалу та інвестиційного потенціалу регіону. Обґрунтовано доцільність дослідження інвестиційного потенціалу регіону з метою знаходження шляхів його активізації.

The article focuses on the analysis of approaches to interpretation of potential and investment potential of the region existing in modern economic literature. Expediency of the research of the investment potential of the region with the purpose of finding ways of its intensification has been proved.

Ключові слова: інвестиційний потенціал регіону, інвестиційні ресурси, управління інвестиційними можливостями.

Key words: investment potential of the region, investment resources, administration of investment possibilities.

ВСТУП

Значна територіальна диференціація природних, економічних та соціальних ресурсів зумовила значні галузеві відмінності у структурі, механізмах й активності інвестиційної діяльності в регіонах України.

Ці обставини зумовили структурну незбалансованість національного господарства, диспропорції між розвитком реального і фінансового секторів економіки, збільшення частки сировинних галузей і у підсумку — різке зменшення обсягів виробництва, зниження рівня життя населення і споживчого попиту як основи відтворювального процесу. Саме за цих умов важливим є пошук регіональних резервів впровадження нових інвестиційних проектів та стратегій у пріоритетні сфери та галузі регіональної економіки.

Важливим стає завдання формування єдиного підходу до визначення й оцінки інвестиційного потенціалу регіону в цілому та видів економічної діяльності зокрема. Розв'язання даної проблеми дозволить ефективно використовувати та примножувати існуючий та набутий інвестиційний потенціал регіону, а також дозволить стимулювати пошук інвестиційних можливостей для розподілу невикористаного інвестиційного потенціалу. Першим кроком у вирішенні цих завдань має стати правильне розуміння сутності терміна "інвестиційний

потенціал регіону", що дозволить істотно підвищити точність і вірогідність його оцінки, збільшити ефективність, стабільність регіональної політики та, як наслідок, ефективність реалізованих стратегій.

У цілому, інвестиційна активність, якість інвестиційної діяльності та привабливість інвестиційного потенціалу регіонів пов'язані з їх можливостями або умовами, факторами для успішного ведення бізнесу.

Основним фактором активізації інвестиційного процесу на мезорівні є сприятливий інвестиційний клімат регіону. Збалансована реалізація інвестиційного процесу в територіально-галузевому аспекті стабілізує і стимулює розвиток і розміщення продуктивних сил країни. І навпаки, надто розтягнута в часі, розпорошена територіально і тому безсистемна реалізація інвестиційного процесу створює диспропорції в економіці країни. Ці всі обставини зумовили актуальність дослідження та необхідного обґрунтування суті інвестиційного потенціалу регіону з врахуванням структурно-видових підходів до його формування. Серед дослідників, які вивчають ці проблеми: є Бочаров В.В. [4], Буряковський В.В., Каламбет С.В. [3], Стеченко Д.М. [12], Титаренко Н.О., Поручник А.М. [13], Єлейко Я. І., Єлейко О. І., Раєвський К.Є. [5], Тумусов Ф.С. [15], Коваленко І.Н., Коваленко Е.В. [8], Іванов С.В. [7] та інші.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Більшість вчених здебільшого досліджують питання сутності та формування інвестиційного потенціалу на мікрорівні, разом з тим недостатньо вивченою залишалися проблеми інвестиційного потенціалу й ефективності використання його на галузевому та регіональному рівнях, що зумовлює актуальність даного дослідження. Тому, незважаючи на проведення активних наукових пошуків, дана тематика залишається неповністю дослідженою і потребує подальшого вивчення і аналізу. Накопичений теоретичний матеріал із зазначеної проблеми показав, що у сучасних публікаціях є багато дискусій, навіть стосовно визначення поняття "інвестиційний потенціал".

Тому метою дослідження є обґрунтування сучасних теоретичних підходів до сутності інвестиційного потенціалу регіону.

Основні методи дослідження. Методологія дослідження побудована на використанні діалектичного методу пізнання та системного підходу до аналізу еволюції понятійного апарату інвестиційного потенціалу та абстрактно-логічного методу для формування висновків.

Для дослідження мети структуру статті побудовано наступним чином:

- 1) розкрито зміст поняття "потенціал", "інвестиційний потенціал", "інвестиційний потенціал регіону";
- 2) з'ясовано компонентну структуру інвестиційного потенціалу регіону.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Термін "потенціал" походить від латинського слова "potential", що в перекладі означає "сила", "міць". У великій радянській енциклопедії визначення потенціалу подано як "кошти, запаси, джерела, що є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану; рішення якої-небудь (необхідної) задачі; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі". Великий економічний словник за редакцією А.Н. Азріліяна¹ термін "потенціал" визначає як сукупність наявних засобів, можливостей у певній області. Отже, навіть в етимологічній суті поняття "потенціал" існують великі розбіжності.

Розглядаючи проблему інвестиційного потенціалу, інвестиційних ресурсів, необхідно визначити перш за все сутність "інвестиції". Ця категорія походить від латинського слова "invest", "investio", що означає "вкладати". Автори розглядають інвестиції як довгострокові вкладення капіталу в різні галузі й сфери економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охорону навколишнього середовища як усередині країни, так і за її межами, з метою розвитку ви-

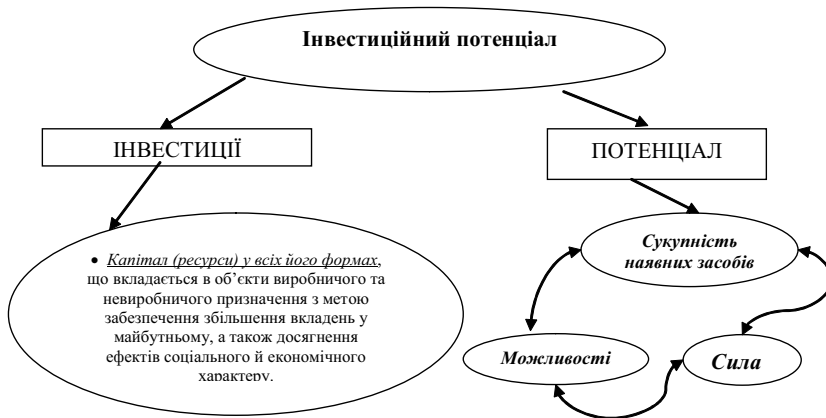

Рис. 1. Концептуалізація терміну "інвестиційний потенціал"

робництва, соціальної сфери, підприємства, одержання прибутку². Тому інвестиції можна розглядати як довгострокові вкладення капіталу в галузі економіки.

У цілому, категорію "інвестиційний потенціал" за складовими елементами можна розглядати як: сукупну взаємодію двох понять "інвестиції" та "потенціал" (рис. 1).

З даних рис.1 видно, що потенціал — це сукупність наявних засобів, сили та можливостей, які взаємодіють між собою для досягнення поставлених цілей.

Категорія "інвестиційний потенціал" відображає ступінь можливості вкладення коштів у активи довгострокового використання, включаючи вкладення в цінні папери (фінансові інвестиції) з метою отримання прибутку або економічних результатів.

При цьому необхідно відзначити, що деякі російські економісти під інвестиційним потенціалом розуміють інвестиційну місткість (ємність) території яка складається як сума об'єктивних передумов для інвестицій, що залежить як від наявності та різноманітності сфер та об'єктів інвестування, так і від їх економічного "здоров'я" [8].

Слід наголосити, що активність інвестиційного процесу на мезорівні проявляється через рівень використання інвестиційного потенціалу регіону, який визначається як запас його сили, міцності у всіх проявах, необхідних для здійснення інвестиційних процесів і досягнення бажаних результатів у найближчій час.

На даний час у літературних працях поки не сформовано єдиного визначення інвестиційного потенціалу. Такі вчені, як Бурковський В.В., Каламбет С.В. вважають, що інвестиційний потенціал — це "величина розриву між валовими заощадженнями й реальними інвестиціями" [3, с. 35].

Така гіпотеза відображає наявність постійного відновлюваного процесу виробництва та розвиток на цій основі продуктивних сил і виробничих відносин. При умові зростання заощаджень і зменшенні реальних інвестицій зростає розрив між валовими заощадженнями

¹ Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. — 6-е изд. доп. и перераб. — М.: Институт новой экономики, 2004. ISBN: 5-89378-012-4

² Удалих О.О. Управління інвестиційною діяльністю: навч. пос. — Київ цент навч.літ., 2006. — 292 с.

Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. — М.: Финансы и статистика, 1998.

(надалі ВЗ) і реальними інвестиціями (надалі РІ), а чим більший цей розрив між ними, тим менше використовується інвестиційний потенціал (надалі ІП).

До іншої групи вчених можна віднести Ф.С. Тумусова, Д.М. Стеченка, Н.О. Титаренко, А.М. Поручника, Р.А. Кармова, П.І. Мірошніченка. Вони розглядають ІП через інвестиційні ресурси; так, перший з них, розкриваючи зміст інвестиційного потенціалу як економічної категорії, визначає його як "сукупність потенційних інвестиційних ресурсів, які складають ту частину накопиченого капіталу, що представлена на інвестиційному ринку у формі потенційного інвестиційного попиту та може перетворитися в реальний інвестиційний попит, що забезпечує задоволення матеріальних, фінансових та інтелектуальних потреб відтворення капіталу" [15, с. 67].

Визначення Стеченка Д.М. дуже подібне до визначення попереднього автора. Єдина відмінність у тому, що "це сукупність ресурсів, віднесених до інвестиційних за критерієм можливого їх вкладання в статутний капітал фірми" [12]. В результаті цього забезпечується відтворення у всіх можливих його формах, що забезпечує розвиток як в межах кожного окремого підприємства, так і в суспільстві в цілому.

Таким чином, визначення терміна "інвестиційний потенціал", запропоновані Тумусовим Ф.С. [15] і Стеченком Д.М. [12], досить схожі і не мають принципових відмінностей між собою. Основним недоліком їх підходу є те, що термін "інвестиційний потенціал" ототожнюється з поняттям "інвестиційний попит", а це, по суті, означає лише потребу в інвестиціях. Подібний підхід не зовсім вірний, бо не враховує величину пропозицій інвестиційних ресурсів, умов, можливостей інвестування, тобто, якщо пропозиція потенційних інвестиційних ресурсів регіону перевищує попит на них (через високу ціну довгострокових запозичень або певних сукупних умов та ознак, які характеризують співвідношення попиту і пропозиції на товари і послуги), то, за визначенням автора, вони виключаються з інвестиційного потенціалу.

Титаренко Н.О. та Поручник А.М. вважають, що інвестиційний потенціал виражається "наявністю коштів для внутрішніх валових інвестицій, які згодом матеріалізуються в новостворюваних факторах суспільного виробництва та суспільній інфраструктурі" [13, с.5]. Таким чином, це визначення є вужчим, ніж попереднє, оскільки охоплює тільки наявні кошти для інвестування і не передбачає збільшення інвестиційних ресурсів за допомогою інвестиційного потенціалу, тобто сприятливих інвестиційних можливостей.

У своєму визначенні інвестиційного потенціалу Кармов Р.А. [9] пов'язує його із власними ресурсами, що забезпечують досягнення очікуваного соціально-економічного ефекту, стверджуючи, що це "сукупність власних ресурсів, призначених для нагромадження, які дозволять досягти очікуваного результату при їх використанні".

Мірошніченко П.І. [10] визначає, що інвестиційний потенціал регіону за економічним змістом розглядається як "сукупність інвестиційних ресурсів суб'єктів господарської діяльності, що формують комплексну базу відтворення господарської і соціаль-

ної сфери життєдіяльності регіону на інноваційній основі з метою забезпечення стійкого економічного зростання", тобто він про проводить ототожнення між інвестиційними ресурсами, які забезпечать стійке економічне зростання регіону, і його інвестиційним потенціалом.

Інвестиційний потенціал регіону необхідно розглядати не як шаблонну формулу суми інвестиційних ресурсів плюс можливості їх використання, а як особливу комбінацію ресурсів, що і підтверджує своїм визначенням Бандури А.В., Шахманов Ф.И. "певним чином упорядкована сукупність інвестиційних ресурсів, за допомогою яких можна досягти ефекту синергізму при їх використанні" [2].

Включення інвестиційних можливостей в структуру досліджуваного поняття можна аргументувати працями Загородного А.Г., [6] Ткачука В.Р., [14] Коуза Р. [1], які у визначенні інвестиційного потенціалу включають "сукупність необхідних можливостей країни (регіону, підприємства)", "максимальні можливості регіону", "сукупну можливість галузевих не постійних ресурсів", тобто властивість інвестиційної системи, що проявляється в її здатності реалізувати можливості, закладені в інвестиційних ресурсах.

Інша група дослідників, такі як Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є., вважають, що "інвестиційний потенціал регіону — сукупність об'єктивних економічних, соціальних і природно-географічних властивостей регіону, що мають високу значимість для залучення інвестицій в основний капітал" [5].

На відміну від цих авторів, Назарова М.Г. вважає, що "інвестиційний потенціал — це здатність здійснення витрат на виробництво, накопичення засобів виробництва і збільшення запасів капіталу на підприємстві, у галузі, у комплексі галузей або економіці в цілому [16]. У цьому визначенні відображається величина можливих витрат на виробництво, накопичення засобів виробництва і збільшення запасів капіталу. За наявності інвестиційного потенціалу потенційний інвестор прагнучим вкладати свій капітал у виробництво, що збільшить масу додаткової вартості капіталу. Додаткова вартість, що виникає в процесі кругообороту і обороту капіталу, використовується інвестором по-різному: одна її частина спрямовується на задоволення своїх особистих (невиробничих) потреб, набуваючи форми доходу, а інша — на розширення елементів продуктивного капіталу, слугуючи джерелом накопичення капіталу, розширеного суспільного відтворення.

Киперман Г.Я. дав таке визначення інвестиційному потенціалу — це "сукупність засобів і умов, необхідних для фінансування простого і розширеного відтворення у виробничій та невиробничій сферах" [11].

Визначення інвестиційного потенціалу, запропоноване В.В. Бочаровим, базується на насиченості території факторами виробництва, а саме: він стверджує, що "кількісний показник, що враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними фондами, інфраструктурою тощо), споживчий попит населення та інші показники" [4].

Іванов С.В. [7] удосконалив і конкретизував широке поняття інвестиційного потенціалу. Він вважає, що "це сукупність ресурсів, факторів і умов для інвестування." Тобто визначення відображає величину матеріальних, нематеріальних, фінансових та інших інвестиційних ресурсів, які можуть бути використані для відтворення і розвитку суб'єктів економічної діяльності на території регіону в умовах інвестування, що існують у регіоні.

На основі аналізу приведених визначень інвестиційного потенціалу регіону можна стверджувати, що його характеризують:

- кількість накопичених в економіці інвестиційних ресурсів, що за певних умов можуть трансформуватися в інвестиції, тобто кількість ресурсів служить базою інвестування;

- сукупність умов, необхідних для залучення даних ресурсів у процес інвестування, і є визначальним фактором рівня використання інвестиційного потенціалу (рис. 2).

З рис. 2. видно, що інвестиційний потенціал регіону формують інвестиційні ресурси та інвестиційні можливості. Останні самі по собі не наділені дієвістю тому не забезпечують використання інвестиційних ресурсів, звідси і виникає необхідність ними управляти. Управління має здійснюватися на основі системи методів і способів.

Застосування управління інвестиційними можливостями має зумовлюватися тим, що це є дієвим інструментом планування та прогнозування територіальних та галузевих інтересів.

До основних функцій регіонального управління інвестиційними можливостями запропоновано відносити з врахуванням структурно-видового підходу: (рис. 2):

- Планування інвестиційних можливостей — ця функція управління на регіональному рівні полягає у розробці стратегії економічного й соціального розвитку регіону, на основі якої формуються програми інвестиційного розвитку регіону, а також інші змістові програми, які спрямовані на розвиток інвестиційного потенціалу.

- Організація інвестиційних можливостей полягає у формуванні відповідного інвестиційного процесу та необхідних організаційних структур управління ним на основі створення нових або вдосконалення існуючих можливостей.

- Мотивація інвестиційних можливостей регіону являє собою процес стимулювання до дій представників регіональної влади через розробку сукупних мотивів, які спонукають суб'єкт регіонального управління діяти в інтересах інвестиційного регіонального розвитку. Інвестиційний розвиток передбачає спрямоване вкладення капіталу в різні галузі економіки та соціально-економічні програми для за-

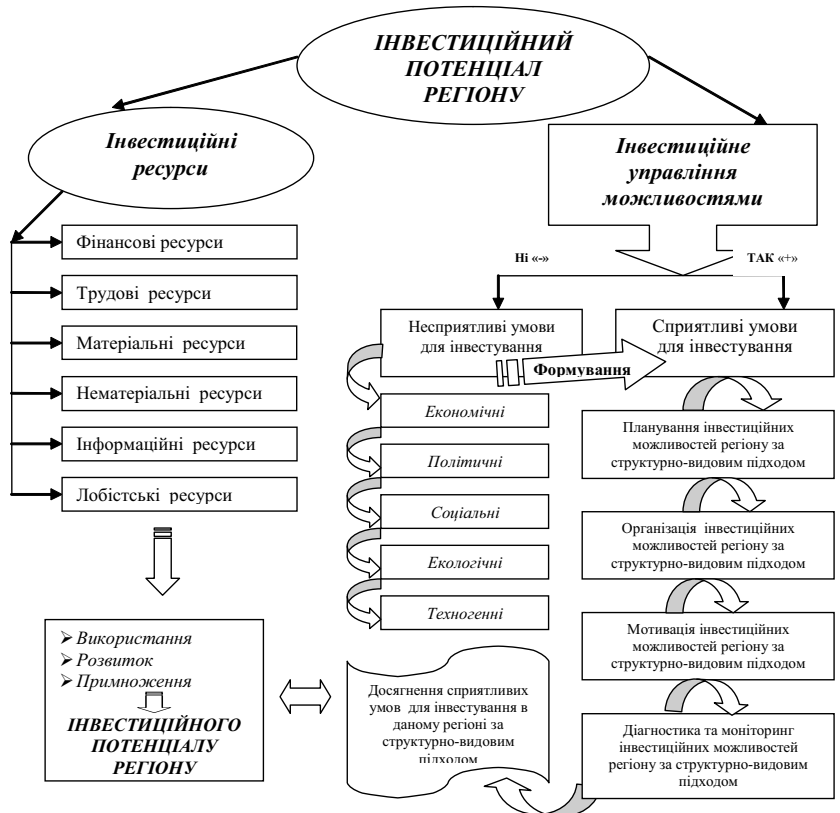

Рис. 2. Формування інвестиційного потенціалу регіону за структурно-видовим підходом*

* Розроблено автором.

безпечення та покращення якості життя шляхом сталого економічного зростання за рахунок одержання прибутків як у межах регіону, так і в масштабі всієї країни.

— Діагностика та моніторинг як прояви функції контролю інвестиційних можливостей регіону повинні здійснюватися з метою досягнення поставлених цілей і подолання проблемних ситуацій, що вимагають вирішення. Моніторинг забезпечує контроль за перебігом реалізації та визначення результативності й ефективності створених можливостей, а також подальше корегування їх. Під діагностикою розуміють оцінку існуючих потенційних можливостей регіону, галузі, підприємства, а під моніторингом — інформаційне забезпечення процесу цілеспрямованого спостереження за об'єктами розробленої системи в просторі і в часі, тобто моніторинг є ефективним інструментом для прийняття управлінських рішень.

Таким чином, автором запропоновано формування та використання інвестиційного потенціалу регіону проводити через його управлінські функції та з врахуванням існуючої структури економіки регіону в розрізі видів економічної та промислової діяльності.

Тобто інвестиційний потенціал — це здатність досягти бажаного результату через реалізацію та управління інвестиційними можливостями, що містяться в інвестиційних ресурсах.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу сучасних підходів до визначення інвестиційного потенціалу регіону автор

довів, що проблема дослідження даного поняття є складною, комплексною і знаходиться в стані формування.

На даний момент часу існують три підходи до визначення суті інвестиційного потенціалу регіону: перший розглядає за допомогою інвестиційних ресурсів, за наявності яких забезпечується збалансоване зростання регіону; другий — характеризує інвестиційний потенціал як сукупність потенціалів (і чим ширший набір потенціалів тим краще); третій використовує факторний підхід, що передбачає розглядати інвестиційний потенціал як сукупність засобів.

За результатами дослідження можна виділити три форми використання інвестиційного потенціалу: існуючий, набутий, невикористаний.

Інвестиційний потенціал і його формування в сучасних умовах відображає систему управління інвестиційними можливостями, що в себе включає процес планування, організації, мотивації і контролю. Такий підхід дасть можливість сформулювати стратегічні цілі для розвитку регіону.

Отже, інвестування є основою будь-якої моделі економічного зростання, а інвестиційний потенціал — це наявність і можливість доступу до необхідних інвестиційних ресурсів. Інвестиційний потенціал регіону є механізмом, який спонукає до інвестування у конкретну галузь, об'єкт інвестування або не сприяє до інвестування. Для того, щоб потенційний інвестор вкладав кошти в даний регіон, необхідний такий мотив, що створює сприятливі умови для інвестування.

Поняття "інвестиційний потенціал" є певною мірою теоретичним відтворенням тих нових рис, які властиві соціально орієнтованій ринковій економіці. З проаналізованих підходів до інвестиційного потенціалу можна зробити висновок, що з інвестиційним потенціалом, власне, пов'язується обсяг і якість інвестиційних ресурсів. Саме у цьому зв'язку інвестиційний потенціал немає конкретного виміру, а його величина залежить від невичерпних кількісних та якісних змін, що проходять в економічній системі, яка має потенційний об'єкт інвестування, та від сприятливих інвестиційних умов. Зокрема, помітити ці зміни інвестор зможе лише за допомогою такого індикатора, як інвестиційний ризик, та часті зміни умов для інвестування, а саме економічних, політичних, соціальних, екологічних та техногенних.

Аналіз наукових підходів до визначення категорії "інвестиційний потенціал регіону" дозволяє сформулювати його, як здатність досягти бажаного результату через реалізацію та управління інвестиційними можливостями, що проявляються через наявні інвестиційні ресурси.

Вимогою сучасних реалій є розробка дієвого механізму управління інвестиційними можливостями регіону, який повинен передбачати визначення пріоритетних напрямів інвестиційних вкладень з урахуванням економічних особливостей регіону, враховувати раціональне формування структури джерел інвестиційних ресурсів, використовуючи структурно-видовий підхід при формуванні сприятливих умов, що і стане перспективою майбутніх наукових досліджень.

Література:

1. Бакитжанов А., Филін С. Инвестиционная привлекательность региона: методические подходы и оценка // Инвестиции в России. — 2001. — № 5. — С. 12.
2. Бандури А.В., Шахманов Ф.И. Проблемы организации эффективной инвестиционно-заемной деятельности корпораций в регионе. — М., 1999.
3. Буряковский В.В., Каламбет С.В. Оцінка інвестиційного потенціалу в Україні та основні напрямки його реалізації / В.В. Буряковський, С.В. Каламбет // Економіка і управління. — 2002. — № 6. — С. 35—37.
4. Бочаров В.В. Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятий. — М.: Финансы и статистика, 1998.
5. Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є. Інвестиції, ризик, прогноз / Я.І. Єлейко, О.І. Єлейко, К.Є. Раєвський. — Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2000. — 176 с.
6. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — К.: Знання, 2007. — 1071 с.
7. Іванов С.В. Методологічні підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу / С.В. Іванов // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. — Випуск 195, т. 1. — С. 98—104.
8. Коваленко І.Н. Коваленко Е.В. Анализ изменения инвестиционной привлекательности Ростовской Области Экономические науки [Электронный ресурс] / Региональная экономика. — режим доступа: http://www.rusnauka.com/21_DNIS_2009/Economics/49440.doc.htm
9. Крамов Р.А. Инвестиционный потенциал и социально-экономические условия его реализации в трансформационной экономике: автореф. дис. к-та экон. наук: 08.00.01 / Российская академия НАУК Институт Экономики. — Москва, 2007. — 20 с.
10. Мірошніченко П.І. Активізація використання інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. к-та экон. наук: 08.00.05 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. — Донецьк, 2007. — 20 с.
11. Рыночная экономика: Словарь / [ред-упоряд. Г.Я. Кипермана.] — М.: "Республика", 1995. — 307 с.
12. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч. посібник. [для студ. вищ. навч.закл.] / Стеченко Д.М. — К.: Вища школа, 2002. — 254 с.
13. Титаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: навчальний посібник. [для студ. вищ. навч.закл.] / Титаренко Н.О., Поручник А.М. — К.: КНЕУ, 2000. — 160 с.
14. Ткачук В.Р. Організаційний механізм формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. к-та экон. наук: 08.00.05 / Полтавський національний технічний університет. — Полтава, 2008. — 20 с.
15. Тумусов Ф.С. Инвестиционный потенциал региона: теория, проблемы, практика. — М.: Экономика, 1999. — 327 с.
16. Фінансово-економічний словник / [ред-упоряд. М.Г. Назарова]. — М.: АО "Финстатинформ", 1995. — 509.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2010 р.